

СУЧАСНА УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА В ДИСКУРСІ КУЛЬТУРНО-ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ. МІЖ ІСТОРИЧНОЮ МІСІЄЮ І РЕАЛЬНОЮ ПЕРСПЕКТИВОЮ

1. В умовах сучасних глобалізаційних процесів та становлення суспільства знань образ університетської освіти зазнає суттєвих трансформацій. Масштаби змін виявилися настільки радикальними, що обумовили в світовому університетському співтоваристві не лише песимістичні прогнози щодо «банкрутства» історичної місії традиційних університетів (Ліотар, Дракер, Дерріда), а й розгубленість перед обрисами постмодерної університетської освіти (Фуко, Міллікен). Багато хто із відомих педагогів-теоретиків висловлює думки, що через якихось тридцять років великі університетські центри, прославлені університети стануть реліквією, а то й, можливо, припинять своє існування як незалежні інститути і співтовариства вчених.

2. Причин для подібного занепокоєння багато. По-перше, спостерігається тенденція інкорпорування ідеалів ринку в навчальний процес і в організацію наукової роботи, яка примушує університет жити не за логікою соціального інституту, а за логікою виробництва. Як констатують знані зарубіжні експерти «високий рівень комерціалізації університетів, схоже, є незворотнім». Не випадково в багатьох країнах Євросоюзу активно відпрацьовуються і впроваджуються нові схеми поділу програм навчання у вищій школі на професійні та академічні. На цій основі здійснюється системна реконструкція матриці вищої освіти максимально наближеної до вимог «інноваційного суспільства». По-друге, відбувається диверсифікація системи вищої освіти, яка виходить за межі класичних концептуальних, інституціональних і географічних кордонів. На ринку вищої освіти з'являються нові навчальні заклади (віртуальні, франчайзингові, корпоративні університети) зорієнтовані на прагматику конкретних технологій. Вони не лише створюють агресивне конкурентне середовище, а й посилюють процеси «масовізації» вищої освіти, яка (при усіх позитивах) загрожує нищенням класичної елітарної освіти. По-третє, і чи не найважливіше. Прагнення традиційних університетів до економічної гнучкості та глобалізаційних процесів уніфікації освіти спричинило «кризу національно-культурної ідентифікації». Історично вибудовуючи свою ідентичність з огляду на зміни в характері їх зв'язків з потребами національної держави, сьогодні вони змушені надавати послуги, які не прив'язані до місця знаходження. Їхні послуги перетворюються в товар для індивідуального споживання, який можна реалізовувати як будь-який країні, так і у віртуальному просторі.

3. Як би ми не розцінювали ці, об'єктивно обумовлені процеси, скільки б не дискутували щодо обмеженості постмодерної освіти, «яка ігнорує смисловизначальні цінності людського життя» і зводить до мінімуму можливість соціокультурного оновлення людини, не помічати цих радикальних трансформацій або протистояти їм було б абсурдно. Тим паче, задаватися в цій ситуації питаннями «як», «хто», «для чого» намагається комерціалізувати вищу освіту і позбавити її національно-культурного коду означає приблизно ту логіку, за якої не будують громовідвід, а створюють товариство по боротьбі з блискавкою. Навпаки, реальний об'єктивний процес глобалізації, масштабне посилення професійної компетентності та інноваційності знань, вимагає дієвої реакції традиційної університетської освіти, яка має розумно поєднати утилітарну прагматику професійної підготовки фахівця з «прагматикою» фундаментальних знань і національно-культурними традиціями, завдяки яким інноваційне суспільство забезпечить потреби цивілізаційного розвитку, збереже і посилить його гуманістичний потенціал, наповнить життя і діяльність людини збагаченими смислами і цінностями. Це дозволить класичній університетській освіті не лише зберегти себе, але й надалі виконувати важливу соціокультурну місію, приречену виводити нові покоління в сучасний глобалізований світ професіоналами і гармонійно розвиненими людьми, здатними нести відповідальність за свої дії.

4. Прикладом реакції на ці проблеми можуть бути дії університетської освіти країн Європейського союзу, де здійснюється ретельний критичний аудит навчальних програм і практик, визначаються шляхи і напрямки трансформацій педагогічного процесу відповідно до запитів суспільства знань і ринку праці, посилюються науковий і практичний компоненти високоспеціалізованого знання в навчальному процесі, завершується цілеспрямована робота по реконструкції структури вищої освіти, що будується за алгоритмом розподілу ролей чітко визначених компонентів системи вищої освіти. Грунтуючись на сучасному стані української системи вищої освіти, процесах її «масовізації», «відірваності» від життя й галузевої розпорошеності першим кроком освітньої політики мала б бути її детальна інвентаризація і

оптимізація існуючої мережі. Спираючись на досвід інших країн (США, Фінляндія) вищі навчальні заклади можна було б поділити на три види.

Перший вид цих навчальних закладів має бути зорієнтованим на злободенні потреби промислового виробництва, сфери обслуговування, агропромислового комплексу та інших галузей народного господарства (нинішні коледжі, технікуми з їх програмами молодшого спеціаліста). Другий – університети, які акцентують свою діяльність на прикладному (галузевому) використанні знань в народному господарстві та інших соціальних сферах. Це наші політехнічні, технологічні, сільськогосподарські, медичні, педагогічні та інші профільні університети. На основі найпотужніших із них мають бути створені дослідницькі університети загальнонаціонального значення, які визначали б освітню і наукову політику в галузі. Й, нарешті, третій вид – класичні університети загальнонаціонального значення, які конкурентоспроможні на міжнародному рівні, здійснюють фундаментальні і пошукові дослідження та прикладні розробки і на цій основі проводять трициклову підготовку фахівців. Ці університети, разом з дослідниками мають утворити підсистему елітарної вищої освіти, яка повинна забезпечувати цільову підготовку науковців і фахівців новітніх технологій для високотехнологічного сектора виробництва та використовувати особливі підходи до відбору студентів, створивши умови для індивідуалізації навчання.

5. Але беручи за основу досвід інших країн слід пам'ятати мудрі слова відомого американського педагога Джеральда Брейсі: ми мусимо сто разів подумати, перш ніж напартачити в нашій освіті, знехтувавши досвідом і традиціями нашої національної освіти, її педагогічною матрицею. Просте запозичення чужих зразків не може дати очікуваних «райських плодів» без продуманого синтезу цивілізаційних і національно-культурних традицій. З цього погляду показовими є приклади «прискореної модернізації» латиноамериканських і азіатських держав. Перші прийняли усі рекомендації зовні, натягли на себе «золотий корсет» лібералізму, зшили відповідно до запропонованих матриць інститути «всеохоплюючої демократії» та науково-освітні системи. Результати цього відомі. Зробивши у 80-х роках крок уперед, у 90-х зробили крок назад. І, навпаки, нові індустріальні економіки Південно-Східної Азії з великою обережністю поставилися до імпорту гучних інститутів і взяли з них те, що реально скорочувало їх науково-технологічне відставання та відкинули усе, що суперечило традиційній східній культурі. Очевидно, саме завдяки такому продуманому синтезу стало можливим відоме «азійське економічне чудо».